

**Adrian Klimaševski, Adomas Bepirštis, Arvydas Karnočius,
2b klasės mokiniai**

Kas sukelia ekonomines krizes?

Darbo vadovė
Inga Niuniavaitė

Vilniaus Žirmūnų gimnazija
2020 / 2021 m. m.

TURINYS

ĮVADAS	3
1. TEORINĖ DARBO DALIS. TYRIMO ORGANIZAVIMAS.....	7
1.1 Ekonominės krizės Lietuvoje 1991 m. - 2021 m.....	7
1.1.1 Ekonominė blokada Lietuvai (1990 m. - 1992 m. krizė)	7
1.1.2. Rusijos finansinė krizė palietė ir Lietuvą (1998 m. - 1999 m.).....	8
1.1.3. Pasaulinė paskolų ekonominė krizė (2007 m. - 2008 m.)	9
1.1.4. COVID-19 ekonominė krizė (2020 m. - 2021 m.).....	10
1.2. Žymių ekonomistų teorijos	12
1.2.1 Šuo pakastas išorėje, o ne viduje.....	12
1.2.1.1. Krizes sukelia... saulės dėmės? (Viljamo Stenlio Dževonso teorija)	12
1.2.1.2 Žmonių beatodairiškumas veda į krizę (Džono Stiuarto Milio teorija).....	13
1.2.2. Problema yra pats kapitalizmas.....	15
1.2.2.1. Kapitalizmą reikia palaidoti (Karlo Markso teorija)	15
1.2.2.2. Su nestabilumu reikia susitaikyti (Vido Jankausko teorija)	17
1.2.2.3. Nestabilumas yra ekonomikos pagrindas (Džono Meinardo Keinso teorija).....	18
2. DARBO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ	20
3. IŠVADOS.....	24
4. ŠALTINIAI IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	25
5. SANTRAUKA	27
6. PRIEDAS	28
8. ĮSIVERTINIMAS.....	30

ĮVADAS

2020 metų pavasarį visame pasaulyje gyvenimas, atrodo, tiesiog sustojo... Lietuvoje buvo įvestas visuotinis karantinas, mokyklose prasidėjo neįprastas nuotolinis mokymas. Teatrai, kino teatrai, muziejai, prekybos centrai privalomai užvėrė savo duris. Per visur: televiziją, socialinius tinklus, naujienų portalus - buvo girdimos kalbos apie baisųjį virusą, COVID-19, bei jo poveikį mūsų pasauliui. Per žinias girdėjome, jog nedarbo lygis kilo, įmonės skelbė bankrotus, internetiniai dienraščiai rašė, kad visų valstybių BVP mažėja bei didėja valstybių prisiskolinimas, o socialiniuose tinkluose sklido panika. Na ir, savaime aišku, kilo klausimas, kokia yra priežastis šios ekonominės krizės? Daugelis paprastai atsakytų: „Nes viską sugriovė COVID-19“, o gal: „Kalti yra tie šlykštūs šikšnosparniai!“, dar geriau: „Dėl visko kaltas Billas Gatasas!!!“ Betgi virusas ar šikšnosparnis, ar B. Gatasas staiga neatėjo ir nesuvalgė visų pinigų, tiesiogiai neatleido žmonių iš jų darbo vietų (nebent B. Gatasas), neliepė valstybėms skolintis, o bendrovėms paskelbti bankrotus ir tikrai neatsisėdo ant BVP kreivės, kad ji pradėtų leistis. Vadinasi, atsakymas slypi kur kas giliau ir nebūtų galima visą kaltę suversti tik virusui ar nekaltam gyvūnui ar verslininkui. Bet kas tada dėl visko kaltas? Kas išvis sukelia ekonomines krizes?

Adrianas: Šią temą pamačiau kaip kelią, kuris praplės mano žinias apie ekonomines krizes ir gal pagaliau padės man atsakyti į klausimą, kas iš tiesų sukėlė COVID-19 ekonominę krizę? Nes, kad tai sukėlė virusas, per daug neišsamus ir mažai ką paaiškinantis atsakymas.

Adomas: Šią temą pasirinkau todėl, kad šiandien už lango ekonominė krizė yra labai ryškiai matoma ir mūsų šeimai ji daro didelį poveikį.

Arvydas: Aš šią temą pasirinkau, nes galima sakyti, kad net ir šiuo metu vyksta ekonominė krizė visame pasaulyje dėl koronaviruso ir dėl to aš norėjau šia tema dar labiau pasidomėti dėl jos dabartinio aktualumo.

Literatūros šaltinių apžvalgai buvo naudojama Nouriel Roubini ir Stephen Mihm knyga - „Krizių ekonomika | Intensyvus ateities finansų kursas“. Knygoje yra nagrinėjamos ekonominių krizių priežastys, eiga, pasekmės, visas turinys pateiktas suprantama kalba bei aptariama tam tikrų ekonomistų teorijos ties ekonominių krizių susiformavimo priežastimis. Ši knyga išties yra nuostabi ir puikiai, nuodugniai išnagrinėja ekonomines krizes. Bet taip pat ji turi ir porą trūkumų. Skaitant buvo nežinomų ekonominių terminų, kurie knygoje nebūdavo išnašose paaiškinami. Na ir mažas pastebėjimas: daugeliu atvejų buvo pasitelkiama Jungtinių Amerikos Valstijų istorija (kaip pavyzdys) ir kartais, kai autorius paminėdavo Lietuvai artimas valstybes, norėdavosi išgirsti ir mūsų šalies vardą. Na bet, savaime suprantama, Lietuva yra labai maža valstybė ir tikrai viena nesugebėtų sukelti pasaulinės ekonominės krizės. Taip pat buvo pateikta dar viena rasta teorijas iš žurnalų - „Verslo klasė“. Jame buvo rasta V. Jankausko teorija. Pervertus visus kada nors išleistus „Verslo klasė“ žurnalus, buvo gana mažai straipsnių apie ekonomines krizes, tuo labiau apie jų priežastis. Dažniau pasitaikydavo straipsnių apie jų eigą, padarinius bei prevenciją. Darbe naudojami knygos „Krizių ekonomika | Intensyvus ateities finansų kursas“ bei žurnalo „Verslo klasė“ tekstai buvo sutrumpinti, juose aptikti ekonominiai terminai paaiškinti, naudojamos ekonomistų teorijos apibendrintos ir palygintos, šalia teorijų trumpai pristatyti jų autoriai. Pristatant autorius bei ekonominių terminų paaiškinimui išnašose buvo naudojamas internetinis tinklalapis „Visuotinė Lietuvių Enciklopedija“. Šiame tinklalapyje buvo rasta visa reikalinga informacija aprašant žymius ekonomistus. Svarbiausi gyvenimo etapai, parašytos knygos, nuopelnai, išsilavinimas, trumpa biografija - viskas buvo čia. Trūko Vido Jankausko gyvenimo aprašymo ir žymių ekonomistų teorijų santraukų, bet visa tai buvo rasta kituose šaltiniuose. Iš šių aprašų buvo išrinkti tik svarbiausi dalykai, kurie įrodo, jog šie ekonomistai buvo tikri savo srities specialistai ir kad jų teorijos yra vertos dėmesio. Aprašant V. Jankauską buvo naudojama internetinė svetainė „Mindgasmic“. Čia buvo rasti V. Jankausko gyvenimo faktai ir iš to buvo sudarytas trumpas aprašymas. Šaltinyje trūko gimimo datos. Buvo išrinkta tik svarbiausia informacija. Interneto svetainėje - „country economy“ buvo rasti 1991 m. - 2020 m. Lietuvos metinio BVP augimo skaitmeniniai duomenys. Šioje svetainėje nieko netrūko. Rasti duomenys buvo sudėti į lentelę ir jiems sukurta stulpelinė diagrama. Aprašant, kas Lietuvoje sukėlė 1991 m. - 1992 m., 1998 m. - 1999 m. bei 2020 m. - ? m. ekonomines krizes, buvo naudojamas internetinis naujienų portalas „Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija“. Jame buvo rasta, kaip SSRS ekonominė blokada paveikė Lietuvą bei net pačią SSRS, koku tikslu Lietuvai buvo paskelbta blokada ir kaip su ja buvo susitvarkyta, kaip 1998 m. Rusijoje kilusi ekonominė krizė smogė Lietuvos ekonomikai bei ką mano apie susitvarkymą su COVID-19 Lietuvoje ekonomistas Aleksandras Izgorodinas. LRT svetainėje trūko nebent tik tikslų statistinių duomenų, pvz., kiek tiksliai sumažėjo Lietuvos BVP arba kiek procentų pakilo Lietuvos nedarbo lygis. Naudojami LRT straipsniai buvo sutrumpinti arba iš jų buvo išrinkta svarbiausia informacija. Šiek tiek papildyti 1991 m. - 1992 m.

krizės aprašymą buvo panaudotas internetinė svetainė - „8 diena“. Joje buvo rasta tiksli priežastis, kodėl TSRS Lietuvai paskelbė ekonominę blokadą. Šaltinyje nebuvo parašyto paties šaltinio autoriaus. Tikslesnė ekonominės blokados Lietuvai priežastis buvo inkorporuota į tekstą. Tikslesniais duomenimis papildyti 1998 m. - 1999. m. ekonominės krizės aptarimą buvo naudojamas Raimondo Kuodžio darbas „Lietuvos ekonomikos transformacija 1990 - 2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos“, čia buvo rasta, kiek tiksliai Lietuva priklausė nuo Rusijos, bei apie ekonominės krizės sukeltą nedarbą ir apie Lietuvos BVP kritimą. Šiame šaltinyje nieko netrūko. Aprašant 2007 m. - 2008 m. krizę buvo naudojamas internetinis tinklapis - „ltrytas.lt“. Čia buvo rastos jos priežastys, eiga, pasekmės. Šaltinyje nieko netrūko. Iš šios svetainės tekstų buvo išrinkti svarbiausi dalykai. Sudarinėjant stulpelines diagramas buvusių komunistinių ir kapitalistinių skirtingų metų BVP, buvo naudojama internetinis tinklapis - „World Bank Group“, Jame buvo rasti visų ieškomų šalių 1995 m. - 2019 m. metiniai BVP. Trūko 2020 m. metinių šalių BVP. Duomenys buvo surašyti į lenteles ir jiems sudarytos stulpelinės diagramos. Sudarant Pietų Korėjos ir Šiaurės Korėjos 1970 m. - 2019 m. metinių BVP vienam gyventojui kreives, buvo naudojamas internetinis tinklapis - „UNdata“. Šiame tinklapyje buvo rasti metiniai BVP vienam gyventojui nuo 1970 m. - 2019 m. Trūko metinio BVP vienam gyventojui duomenų nuo 1945 m. iki 1970 m. ir plus 2020 m. Rasti duomenys buvo surašyti į lentelę, jiems sukurtos kreivės. Šalių 2020 m. metiniam BVP bei šalių 2019 m. ir 2020 m. metiniam BVP augimui sužinoti buvo naudojama internetinė svetainė „TRADING ECONOMICS“. Joje ir buvo rasti visi reikalingi prieš tai minėti duomenys. Svetainėje nieko netrūko. Rastiems duomenims buvo sudarytos diagramos, o jos apibendrintos.

Problema - Kokios yra pagrindinės ekonominių krizių priežastys?

Tikslas – Atlikus šaltinių analizę, remiantis žymių ekonomistų teorijomis bei pasaulio ir Lietuvos istorija, išsiaiškinti pagrindines priežastis, dėl ko kyla ekonominės krizės.

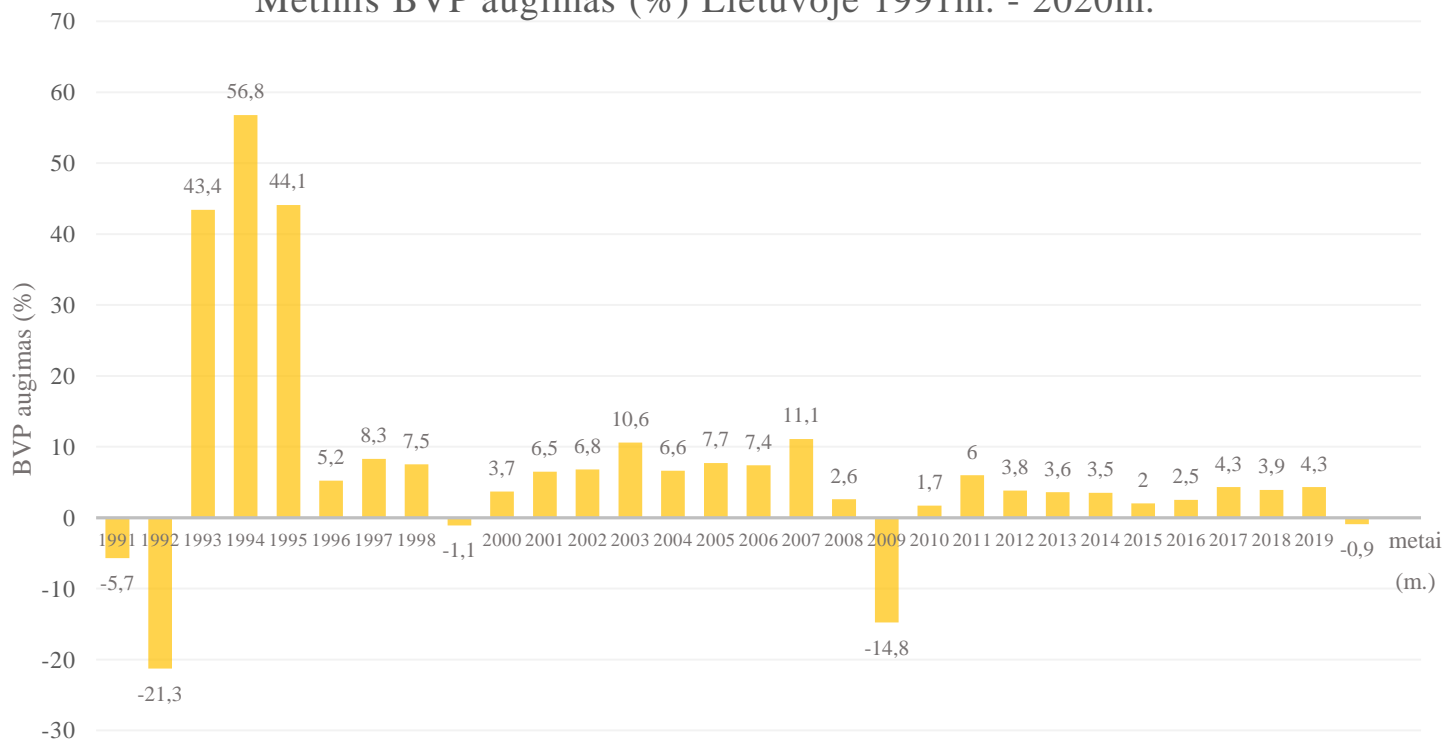
Uždaviniai:

1. Surinkti ir apibendrinti literatūros šaltinius.
2. Atlikti šaltinių analizę.
3. Išsiaiškinti, kas, Viljamo Stenlio Dževonso teigimu, sukelia ekonomines krizes.
4. Išsiaiškinti, kas, Džono Stiuarto Milio teigimu, sukelia ekonomines krizes.
5. Išsiaiškinti, kas, Karlo Markso teigimu, sukelia ekonomines krizes.
6. Išsiaiškinti, kas, Vido Jankausko teigimu, sukelia ekonomines krizes.
7. Išsiaiškinti, kas, Džono Meinardo Keinso teigimu, sukelia ekonomines krizes.
8. Išsiaiškinti, kas sukėlė 1990 - 2021 metų krizes Lietuvoje.

1. TEORINĖ DARBO DALIS. TYRIMO ORGANIZAVIMAS

1.1 Ekonominės krizės Lietuvoje 1991 m. - 2021 m.

Metinis BVP augimas (%) Lietuvoje 1991m. - 2020m.

1 diagrama. Metinis BVP augimas (%) Lietuvoje 1991 m. – 2020 m. (sudaryta autorių, remiantis *Countryeconomy.com*)

Lietuva yra dar jauna valstybė. Savo nepriklausomybę atgavo tik 1990 m. Bet nuo nepriklausomybės atkūrimo iki 2021 m. jau spėjo patirti keturias ekonomines krizes. Tai galima matyti iš Lietuvos valstybės bendrojo vidaus produkto metinio augimo, nes, kai valstybę ištinka ekonominė krizė, BVP^a augimas mažėja ir nusileidžia iki minusinio. Diagramoje esantys nusileidimai būtent ir yra Lietuvoje įvykusios krizės.

1.1.1 Ekonominė blokada Lietuvai (1990 m. - 1992 m. krizė)

1990 m. kovo 11 d., Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, Sovietų Sąjunga siekė priversti Lietuvą pajusti ekonominį badą. Tai „<...> buvo **TSRS** vadovybės reakcija į tuometinės Lietuvos valdžios nepaisytą Michailo Gorbačiovo ir Ministrų Tarybos pirmininko Nikolajaus Ryžkovo ultimatumą, kuriuo reikalauta iki balandžio 15 dienos atšaukti priimtus įstatymus ir atkurti prieš

^a BVP – Bendras vidaus produktas, visų prekių ir paslaugų, kurias šalis pagamina tam tikrą laikotarpį savo teritorijoje, pinigine verte. Kuo valstybės BVP aukštesnis, tuo valstybė yra labiau pasiturinti ir pažengusi.

nepriklausomybės atkūrimą buvusią valstybės padėtį.¹² Po mėnesio nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, balandžio 18 dieną, Sovietų Sąjunga nustojo Lietuvai tiekti degalus, žaliavas, naftą, o tai stipriai paveikė Lietuvos ekonomiką. Tačiau Lietuvos „pramonė buvo stipriai integruota į Sovietų Sąjungos ekonomiką. Tai reiškė, kad Lietuva savo pagamintos produkcijos taip pat negalėjo realizuoti Tarybų Sąjungoje.

„Sovietų Sąjunga priėjo prie tos minties, kad tebūnie ekonominė blokada kirs ir per Sovietų Sąjungos ekonominius interesus, bet pamokyti Lietuvą vis tiek reikia. Tai buvo visą sovietmetį egzistavusi nuostata – jei reikia nubausti kitus, į savo padėties pablogėjimą nereikia kreipti dėmesio“, – kalba A. Jakubčionis.¹¹ Ekonominė blokada Lietuvai turėjo padaryti ne tik nuostolių, bet ir kurti įtampą fabrikuose, gamyklose. Daug lietuvių prarado darbo vietas, „<...> atsirado infliacija^a, todėl net atlyginimų išsaugojimas reiškė realų pajamų praradimą. Sovietų Sąjunga taip pat tikėjosi sukelti įtampą tarp lietuvių ir rusakalbių, kurie piktintųsi dėl pablogėjusios padėties. Anot istoriko, viltasi, kad kils įtampa, kuri prives prie neramumų. Tada būtų galima panaudoti kariuomenę ir apsiginti, kad taip buvo užkirstas kelias riaušėms.“¹¹

Apibendrinant galima teigti, jog 1990 m. - 1992 m. ekonominę krizę Lietuvoje sukėlė išorinis veiksnys - TSRS ekonominė blokada Lietuvai. Nors dar šalis, neseniai paskelbusi nepriklausomybę, tikrai nukentėjo nuo Sovietų Sąjungos blokados, tai jai nesutrukdė judėti pirmyn. Iš pradžių krito BVP, bet 1992 m. pradėjo grandioziškai augti. Mažytė Lietuva tikrai įrodė, kad gali išsiversti ir viena, be Sovietinės meškos pagalbos.

1.1.2. Rusijos finansinė krizė palietė ir Lietuvą (1998 m. - 1999 m.)

1998-aisiais Rusijoje, dėl nesukontroliuotos didelės valstybės skolos, sumažėjusios žaliavų kainos, nusilpusio ūkio prasidėjo ekonomikos nuosmukis. „Iki kylant Rusijos finansų krizei didžioji dauguma lietuviškų prekių keliavo į <...>“ Rytus (daugiausiai į Rusiją). „1998 m. Lietuvos eksportas į Rytų šalis sudarė 35,7 procento viso prekių eksporto <...>. Taigi suprantama, kad dėl Rusijos finansinės krizės Lietuvos ekonomika turėjo patirti nemažų nuostolių.“⁶ „Nors Lietuvos bankas ramino, kad krizė nepaveiks Lietuvos pinigų sistemos, tačiau tai buvo netiesa. Skaudžiausią smūgį netrukus patyrė „Mažeikių nafta“, kai investuotojai pareikalavo pirmosiomis krizės dienomis grąžinti 73 milijonų dolerių paskolą.“⁹ Krito Lietuvos BVP augimas. Netrukus ir Lietuvos vežėjai bei statybininkai patyrė krizės pasekmes. „Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos valstybėse, taip pat Rusijoje, Slovakijoje ir Čekijoje, 1999 m. nustatytas didžiausias nedarbo lygis nuo 1989 m. – gruodžio mėnesį jis pasiekė 10% <...>.“⁶

---

^a *Infliacija* – prekių ir paslaugų kainų kilimas.

Apibendrinant galima teigti, jog 1998 m. - 1999 m. ekonominę krizę Lietuvoje vėlgi sukėlė išoriniai veiksniai - Rusijoje kilusi ekonominė krizė - bei žmonių (investuotojų) psichologija, nes šie baimindamiesi didžiulių nuostolių, iš Lietuvos įmonių pareikalavo gražinti milžiniškas paskolas. Po šios ekonominės krizės „situacija smarkiai pasikeitė – Lietuvos verslininkams, praradus Rytų rinkas, reikėjo persiorientuoti, ieškoti kelių į Vakarų, pirmiausia – į Europos valstybes.“⁹ Ir nors ši ekonominė krizė labai paveikė Lietuvą, būtent dėl jos šalis pradėjo dėti dar daugiau pastangų kuo labiau atitrūkti nuo Rusijos ir vis daugiau bendradarbiauti su Vakarais.

1.1.3. Pasaulinė paskolų ekonominė krizė (2007 m. - 2008 m.)

Visoje JAV ir Europoje vyravo „menkai prižiūrima ir ydingomis paskatomis bei labai rizikingais verslo modeliais grįsta finansų sistema. Bankai ir kiti finansų tarpininkai įvairiais būdais ir priemonėmis, siekdami kuo didesnių ir greitesnių pelnų, pastaruosius keliolika metų skatino <...> įsiskolinimą, taip sukeldami nekilnojamojo turto, vartojimo ir lūkesčių burbulus^a.“² Galima sakyti, jog viskas vyko pagal Dž. S. Milio teoriją, kuri vėliau bus aptarta. Greitai tie burbulai sprogo ir paveikė JAV bei visas Europos valstybes, taip pat ir Lietuvą. O Lietuvos bankas ir valdžios institucijos buvo neveiksnius, taip pat negebėjo „<...> tinkamai valdyti viešuosius finansus^b, nesukaupiant finansinio rezervo^c 2004 – 2008 metais <...>“² Todėl buvo susidariusi nepatvari ir neharmoninga šalies ekonomikos plėtra, kuri prisidėjo prie 2008 m. - 2010 m. krizės. Itin aukštai išaugo naftos, maisto prekių kainos, nedarbo lygis viršijo 300 tūkstančių, o daug Lietuvos įmonių bankrutavo arba buvo priverstos nutraukti veiklą.

Apibendrinant galima teigti, jog 2007 m. - 2008 m. ekonominė krizė kilo dėl žmonių psichologijos, visa krizės eiga vyko pagal Dž. S. Milio aprašytą ciklą, kuris dar bus aptariamas. Taip pat prie ekonominės krizės susidarymo prisidėjo ir tai, kad Lietuva dar ne taip seniai buvo atkūrusi nepriklausomybę, todėl jos vyriausybė dar nelabai mokėjo gerai valdyti viešuosius finansus bei sukaupti finansinį rezervą, tuo labiau atsilaikyti prieš tokio masto ekonominę krizę.

---

^a *Burbulas* – smarkus tam tikro dalyko kainos, lūkesčių arba spekuliacijų kilimas. Susiformavęs įgauna pagreitį ir dažniausiai baigiasi sprogimu: staigiu kainos nusileidimu, lūkesčių ir spekuliacijos milžinišku sumažėjimu, paklausos dingimu.

^b *Viešieji finansai* – valdžios institucijų pajamos ir išlaidos.

^c *Finansinis rezervas* – pinigų atsargos, skirtos būtinam reikalui.

1.1.4. COVID-19 ekonominė krizė (2020 m. - 2021 m.)

2020 m. - 2021 m. ekonominės krizės didžiausia priežastis, daugelis sakytų, - koronavirusas. Taip, COVID-19 pradėjo plisti iš Kinijoje esančio miesto Uhano 2020 gruodžio mėnesį. Po 3 mėnesių, kovo 11 d., Pasaulio Sveikatos Organizacija koronavirusą paskelbė pandemija. Užkratas greitai pasiekė visas valstybes, o siekiant sumažinti jo plitimą, didžioji dalis pasaulio valstybių (tarp jų ir Lietuva) paskelbė karantiną ir užsidarė. Jei valstybės iš anksto būtų visada turėjusios planą, kaip suvaldyti kilusias pandemijas, nuostoliai būtų tikrai mažesni. Vyriausybėms būtų pravertę ir didesnė drąsa greičiau skelbti karantiną, nepaisant visuomenės būsimų nepasitenkinimų bei kritikos. Tokiu būdu dar kelios dešimtys gyvybių būtų išsaugotos. Žinoma, sustingtų ekonomika, bet taip ji greičiau, po kiek laiko, grįžtų į natūralią būseną. Vyriausybė pridarė daugybę klaidų, bet nereiktų pamiršti ir visuomenės. Lietuvoje sklindant koronavirusui, koks doras, save gerbiantis Vilnietis gali sau leisti nenuvykti į Kaziuką, gi didžiausia nuodėmė! Arba vykstant antrajai bangai, ligoninėms prisipildžius COVID-19 pacientų, prieš Kalėdas, neapsilankyti Akropolyje! Tam tiesiog prieštarauja mūsų, Lietuvių, genetika. Be to, juk per Kūčias, bobutės silkė su burokėliais savaime nesusivalgys. Prie COVID-19 ekonominės krizės be galo daug prisidėjo ir patys žmonės su savo kvailais įpročiais bei vyriausybės reikalavimų nepaisymu. Visa tai ir nulėmė ilgą karantiną, dėl kurio ekonomika susitraukė, o įmonės ir toliau skelbė bankrotus. Pirmaisiais viruso plitimo mėnesiais Lietuva, palyginus su kitomis valstybėmis, atsilaukė gana neblogai. Tačiau antroji banga sudavė daug skaudesnę smūgį viso pasaulio ekonomikai. Bendrovės „SME Finance“ ekonomisto Aleksandro Izgorodino teigimu, Lietuvos pagrindiniai šalies ūkio sektoriai puikiai atlaikė koronaviruso krizę. „Galime konstatuoti, kad Lietuvoje COVID-19 krizė yra nišinė, nes pagrindiniai sektoriai – pramonė, mažmeninė prekyba – jie pernai puikiai atlaikė iššūkius, o problemos buvo tik tuose sektoriuose, kurie labiausiai priklausomi – kavinės, restoranai viešbučiai. Kadangi žmonės ir įmonės jau nuo lapkričio nujautė, kad bus įvestas antrasis karantinas, manau, jie tuo kaip ir pasinaudojo – vieni pradėjo pirkti kalėdines prekes, o įmonės pradėjo rengti visokias akcijas. Bet esminis dalykas yra vartotojų lūkesčiai – ir lapkritį, ir gruodį, ir sausį vartotojų nuotaikos gerėjo, žmonės geriau vertino savo finansų perspektyvą ir truputį geriau netgi pradėjo vertinti ekonomikos perspektyvas“¹

Apibendrinant galima teigti, kad COVID-19 ekonominė krizė susidarė būtent dėl COVID-19 viruso. Oho, kaip neįtikėtina! Bet tiek pat prisidėjo ir valstybių išankstinis nepasiruošimas pasaulinės pandemijos grėsmei, vasarą Lietuvos vyriausybės rūpinimasis, kad Lukiškių aikštėje nesidegintų nuogaliai, užuot planavus, kaip atremti antrąją bangą, ir, žinoma, kalta buvo pati visuomenė su savo psichologija ir nenoru paisyti apribojimų.

Apibendrinant galima teigti, jog 1991 m. - 2021 m. Lietuvos ekonomines krizes sukėlė išoriniai veiksniai: 1990 m. TSRS skirta ekonominė blokada Lietuvai, Rusijoje kilusi ekonominė krizė, investuotojų panika - valdžios neveiknumas, nemokėjimas valdyti viešųjų finansų, nesukaupiant finansinio rezervo, valstybės nepasiruošimas pirmai bei antrai pasaulinės pandemijos bangoms ir, žinoma, Lietuvių visuomenės psichologija.

1.2. Žymių ekonomistų teorijos

Na jei kyla klausimas iš tam tikros srities, geriausia klausti tos srities specialistų. Tad logiškiausia būtų panagrinėti, ką sako kvalifikuoti, visuomenėje pripažinti, žymūs ekonomistai apie ekonominių krizių susiformavimo priežastis. S. V. Dževonsas, Dž. S. Milis teorijos puoselėja išorinių veiksnių idėją, o K. Maksas, V. Jankauskas, Dž. M. Keinsas mano, kad krizės susidaro savaime ir kaltas yra kapitalizmas^a.

1.2.1 Šuo pakastas išorėje, o ne viduje

Ekonominės krizės to neišmanančiam žmogui atrodo, jog kyla dėl įvairių ekonomikoje vyraujančių dėsnių, formulių ir anomalijų. Toks žmogus, tikėtina, nustebtų išgirdęs, kad labai dažnai krizės kyla net ne su ekonomika susijusių dalykų. Bet kaip tai gali būti? V. S. Dževonsas pateikė išorinių veiksnių idėją, o Dž. S. Milis ją papildė bei sudarė išsamią tolimesnę eigą, galutinai įrodančią, jog taip, krizės kyla dėl išorinių veiksnių.

1.2.1.1. Krizes sukelia... saulės dėmės? (Viljamo Stenlio Dževonso teorija)

Viljamas Stenlis Dževonsas (1835-1882) buvo anglų ekonomistas, Londono universitete baigė gamtos mokslus, Mančesteryje dėstė logiką ir moralės filosofiją, vėliau ir politinę ekonomiją, 1866 m. tapo profesoriumi. Per visą gyvenimą parašė daug veikalų, knygų apie politinę ekonomiją, finansus, logiką. Sukūrė ir ekonominių ciklų teoriją, kuri labiau žinoma kaip Saulės dėmių teorija. Ši V. S. Dževonso „<...>“ teorija, vertinant iš XXI amžiaus perspektyvos, yra gana juokinga, bet vis dėlto pamokanti. <...> V. S. Dževonsas laikėsi tos nuomonės, kad įvykius, kurie baigiasi krize, sukelia tam tikri išoriniai nesklandumai. Šiuos nuolat pasikartojančius nesklandumus, tikėjo V. S. Dževonsas, lemia... saulės dėmės. Jos pažeidžia planetos klimatą, o tai paveikia žemės ūkio gamybą, galiausiai – pakerta išsivysčiusių valstybių, pavyzdžiui, D. Britanijos, ekonomikas. *Voilà!* Dėl šių nesklandumų ir kyla spekuliacinės karštligės, nutiesiančios kelius krizei.“¹⁴ Ši neįprasta teorija sulaukė daug pritarimo XIX a. bei vis dar kelia diskusijas tarp ekonomistų.

---

^a *Kapitalizmas* – ekonominė sistema, kurios pagrindas yra privati nuosavybė, asmens laisvė ir laisvi sandorių sudarymai. Priešingai nei komunistinėje sistemoje, kapitalizme didžioji dalis prekių ir paslaugų sukuriama privačiose įmonėse, o valstybė teturi užtikrinti nuolatinę, tobuląją konkurenciją.

Apibendrinant galima teigti, jog šiuolaikiniame pasaulyje V. S. Dževonso teorija skamba gan absurdiškai. Juk, logiškai mąstant, ekonomines krizes negali sukelti tik išoriniai reiškiniai, kurie visiškai nesusiję su *kapitalizmu*. „Pasak V. S. Dževonso, problema kyla ne dėl sisteminių priežasčių, ji glūdi išorėje, šiuo atveju kosmose.“¹⁴ Bet nekreipiant dėmesio į saulės dėmes, V. S. Dževonsas vienas iš pirmųjų priėjo prie išvados, kad ne visada ekonominės krizės kyla dėl seniai nusistovėjusių ekonominių dėsnų. Jas paprasčiausiai gali sukelti visiškai nenuspėjami bei net nesusiję su ekonomika dalykai.

1.2.1.2 Žmonių beatodairiškumas veda į krizę (Džono Stiuarto Milio teorija)

Džonas Stiuartas Milis (1806-1873) buvo anglų ekonomistas, sociologas, logikas, filosofas, įtakingas XIX a. liberalizmo teoretikas, „Vienas pirmųjų pritarė balsavimo teisės suteikimui moterims ir lyčių lygybei.“⁵ Per savo gyvenimą parašė daug knygų apie ekonomikos pagrindus, žmogaus laisvę, religiją, moterų pavergimą. Yra „Tikėtina, jog ekonomistu tapęs politikos teoretikas Džonas Stiuartas Milis pirmasis ėmė nuodugniai domėtis krizėmis. Savo knygoje - „Politinės ekonomijos principai“ <...>“ rašė „<...>, kad burbulas susiformuoja tada, kai koks nors išorinis sukrėtimas arba koks nors „atsitiktinumumas“, pavyzdžiui, nauja rinka, įjungia spekuliacijos pavarą. Kylandčios kainos ir didėjantis praturtėjusiųjų ratas „paskatina prisijungti daugybę pasekėjų, ir spekuliacija ne tik gerokai viršija tai, ką būtų galima pateisinti pradinio turto kainos augimo realiu potencialu, bet ir persimeta į kitokius objektus, kuriuose tokio potencialo niekada nebuvo, tačiau jeigu spekuliacijos ratas užsisuka, jie irgi brangsta – kaip ir visa kita.“ Kylandčios kainos sukelia dar didesnę kainų augimą, ir tada susiformuoja pats save generuojantis burbulas.

Vis dėlto Dž. S. Milis pripažino, kad vien burbulas krizės nesukuria: svarbiausia čia yra kreditas^a ir skola. Jis aiškino, kad, formuojantis burbului, „susiduriame su milžinišku kreditų apimtį padidėjimu. Negana to, kad tie, kuriuos pakerta spekuliacijos užkratas, gautąjį kreditą naudoja gerokai laisviau, nei naudotų normaliomis sąlygomis, jie išties gauna daugiau paskolų, nes visiems atrodo, kad jų gaunami pelnai yra didesni negu įprastiniai; taip pat vyrauja masinė beatodairiškos rizikos nuotaika, leidžianti kreditus lengviau nei kitais laikais tiek imti, tiek teikti, ir kreditus ima gauti visai netinkami žmonės“. Pakilimas visada baigiasi tada, kai nelaukti kelių kompanijų bankrotai rinkoje sukelia „visuotinę nepasitikėjimą“, kuris skleidžia neapibrėžtumą ir lemia tokią padėtį, kai gauti kreditą tampa praktiškai neįmanoma, nebent išskirtinai sunkiomis sąlygomis. Nebegalėdamos aptarnauti savo skolų, kompanijos žlunga, o bankrotų skaičius staigiai padidėja. Kai galimybės gauti kreditą išsenka, kainos krinta, ir rinką apima panika; „verslo krizės“ pasekmė tampa „panika, išskirtiniais atvejais tokia pat neracionali, kaip prieš tai buvęs pernelyg didelis pasitikėjimas“. Tas pats

---

^a *Kreditas* – pinigų ir prekių skolinimas, kitaip tariant, paskola.

grįžtamojo ryšio mechanizmas, kuris didino kainas, dabar jas stumia žemyn. Krisdamos kainos neišvengiamai pralekia pusiausvyros zoną. <...> Krachas^a iš finansų sektoriaus pasklinda į kitus ekonomikos sektorius, pakeliui naikindamas verslus, didindamas nedarbą ir prisidėdamas prie „didesnio ar mažesnio nuskurdinimo“.¹³

Apibendrinant Dž. S. Milio teorija, ekonomikoje vyrauja tam tikras pakilimo ir nuosmukio ciklas. Kažkoks išorinis katalizatorius sukelia pakilimą, atsiranda spekuliacinė manija, kurią nulemia minios psichologija, o ne fundamentalūs ekonomikos pamatai, tada grįžtamojo ryšio mechanizmas, kuris anksčiau didino kainas iki kosminių aukštumų, stumia jas žemyn, kreditai leidžiami bei teikiami beatodairiškai, o visa tai lemia ekonominės krizės susidarymą. Šis ciklo modelis tiko tiek XIX a. kai gyveno Dž. S. Milis, tiek ir dabar. To grynas įrodymas būtų 2007 m. - 2008 m. pasaulinė ekonominė krizė.

Galima teigti, jog ir Dž. S. Milis, ir S. V. Dževonsas tikėjo, kad įvykius, kurie lemia ekonomines krizes, sukelia tam tikri išoriniai veiksniai, katalizatoriai. S. V. Dževonsas pateikė idėją, kaip gali visai nesusijęs su ekonomika dalykas, Saulės dėmės, būti tuo katalizatoriumi. O Dž. S. Milis manė, kad kalti yra patys žmonės, kurie vedami bandos jausmo, neapgalvotai, gavę iš bankų lengvai teikiamas paskolas, investuoja net to neišmanydami. Abiejų ekonomistų teorijos yra paremtos tuo, kad dažniausiai krizes sukelia ekonominių dėsnių iš anksto nenuspėjami ir sunkiai paaiškinami dalykai. Jų teorijos išties daugelių atvejų yra teisingos. Juk joks ekonomistas ar žmogus negalėjo išpranašauti, kad atsiras COVID-19 arba, kad Sueco kanale užsimanys užstrigti milžiniškas tanklaivis (tanklaivis nesukėlė ekonominės krizės, bet paveikė daugelio šalių ekonomikas bei mažai trūko, kad netaptų dar vienos krizės katalizatoriumi). Šiuolaikiniam žmogui Saulės dėmių teorija yra gan juokinga ir neatrodo lyg būtų daugelio ekonominių krizių tikroji priežastis, bet idėja, jog ekonomines krizes sukelia išoriniai įvykiai, su kuria sutiktų ir Dž. S. Milis ir S. V. Dževonsas, yra labai tikėtina. Be to S. V. Dževonso teorijoje pateikta įvykių seka, vykstanti po kažkokio išorinio sukrėtimo, įvyko 2007 m. - 2008 m. Tada ir kilo didžioji pasaulinė ekonominė krizė.

---

^a *Krachas* – ekonominis žlugimas, katastrofa.

1.2.2. Problema yra pats kapitalizmas

Atrodo, visas pasaulis visada siekė ir sieks harmonijos. Ne išimtis yra ir žmonės, kurie irgi siekia savaip tai atrasti arba sukurti. Todėl būtų keistoka išgirsti, kad daugelio šalių ekonomikų pagrindas, kapitalizmas, yra be galo nestabilus ir linkęs į krizes. Kyla klausimai, kaip taip įmanoma ir kodėl to pagrindo niekas nepakeičia? K. Marksas vienas iš pirmųjų tai pastebėjo, todėl siūlė jį pakeisti komunizmu. V. Jankauskas irgi sako, jog kapitalizmas savaime savyje brandina krizes, bet siūlo nieko nedaryti, o tiesiog su tuo susitaikyti. Dž. M. Keinsas neneigia kapitalizmo nestabilumo ir teigia, kad ekonomika būtent klesti chaose.

1.2.2.1. Kapitalizmą reikia palaidoti (Karlo Markso teorija)

Karlas Marksas (1818-1883) buvo Vokietijos ekonomistas, politikos filosofas, sociologas bei socializmo ir komunizmo teorijų pradininkas. Jenos universitete apgynė filosofijos daktaro disertaciją, vėliau užsiėmė žurnalistika. Paryžiuje buvo įsitraukęs į darbininkų judėjimą, ten plėtojo komunistines idėjas, todėl buvo išstremtas iš Prancūzijos. Su F. Engelsu parašė Komunistų partijos manifestą^a. Na jo pasaulėžiūra, gal nelabai priimtina mums, lietuviams, bet tai nereiškia, kad jo teorijos ir idėjos iškart turi būti nurašytos ir neišklausytos. Šis prieštarai vertinamas mąstytojas Karlas Marksas priešingai nei V. S. Dževonsas ir Dž. S. Milis, „buvo įsitikinęs, kad krizė yra neatsiejama kapitalizmo dalis ir nurodo į jo <...> neišvengiamą žlugimą. <...> Karlas Marksas siūlė jį palaidoti. Istorija, tvirtino K. Marksas, apibrėžiama kaip kova tarp dviejų antagonistinių socialinių grupių: kapitalistų, arba buržuazijos^b, - klasės, kuri valdo gamyklas ir kitas „gamybos priemones“, - ir nuolat augančios bežemių proletarų^c klasės. K. Markso analizė rėmėsi prielaida, kad reali prekių vertė priklauso nuo žmonių darbo, kurį reikia padaryti, kad ta prekė pagamintum. Kai kapitalistai, norėdami sumažinti sąnaudas, darbininkus pakeičia mašinomis, pelnai turėtų mažėti. Tas mažėjimas, pasak K. Markso, turėtų priversti kapitalistus ir toliau mažinti sąnaudas, o tai galiausiai įstumtų

---

^a *Komunistų partijos manifestas* – deklaracija, kurioje kritikuojama buržuazija ir kapitalizmas, kad dėl jų kenčia varguomenė bei darbininkai. Manifeste įrodinėjama, kad tik revoliucinės arba komunistų partijos vadovaujami darbininkai gali nuversti buržuazijos valdžią ir panaikinti privačią nuosavybę.

^b *Buržuazija* – viena iš dviejų kapitalistinės visuomenės klasių, gamybos priemonių savininkė. Buržuazija išnaudoja proletarus.

^c *Proletarai* – viena iš dviejų kapitalistinės visuomenės klasių, kuri neturi savo gamybos priemonių ir dar vadinama sandomaisiais darbininkais. Juos samdo būtent buržuazija.

ekonomiką į krizę, kurią lemtų perprodukcija ir nepakankamas užimtumas, Šiame taške brutalūs kompanijų, neišlaikiusių konkurencijos, žlugimai sukeltų išstis bankrotų ir susijungimų bangas. K. Marksas buvo įsitikinęs, kad galutinė krizė turėtų paskelbti darbininkų klasės revoliuciją.

<...> K. Markso idėjos <...> išlieka prieštaringos. Tačiau šiuo atveju ypač svarbu tai, kad K. Marksas buvo pirmasis mąstytojas, kuris pastebėjo, kad kapitalizmas yra iš prigimties nestabilus ir linkęs į krizes. K. Markso vertinimu, kapitalizmas yra chaoso įsikūnijimas; jis neišvengiamai prasmegs į prarają, kartu nusitempdamas visą ekonomiką. Tokiu būdu K. Marksas išsiskiria iš ankstesnės kartos politinės ekonomijos ekonomistų, kurių akimis kapitalizmas buvo sistema, gebanti patikimai save reguliuoti. Jis perspėjo, kad kapitalizmas yra pasmerktas. Iki šiol neįrodyta, kad K. Marksas buvo teišus. Tačiau jo teorijos pagrindinis aspektas, kad krizės yra būdingos kapitalizmui, yra itin svarbi įžvalga: ekonomistai po K. Markso turėjo pripažinti galimybę, kad kapitalizmas pats savyje brandina būsimos baigties sėklas. Krizės nepriklauso nuo tokių banalių dalykų kaip naujos rinkos atsiradimas ar investuotojų psichologijos poslinkiai, juolab nuo saulės dėmių. Pats kapitalizmas yra krizė; jis atneša tokį nestabilumo ir neapibrėžtumo lygį, kokio žmonijos istorijoje iki tol niekad nebūta.“¹⁵

„K. Markso mintys nebuvo populiarios. Dauguma XIX amžiaus pabaigos - XX amžiaus pradžios ekonomistų laikėsi tos nuomonės, kad ekonomika yra savaime susireguliuojanti ir save koreguojanti sistema, kuri, jeigu jai niekas netrukdo, neišvengiamai stengiasi sugrįžti į stabilią pusiausvyros būseną, kurios neišvengiamas rezultatas yra stabilumas ir visiškas užimtumas rinkoje. Žinoma, krizės ateina, bet vėliau jos išėina, jos nepasilieka.“¹⁵

Galia, kad K. Marksas neišgyveno iki 1921 m., kai ponas Leninas su savo bolševikais, užgrobę Rusijos imperijos valdžią, panaikino privačią nuosavybę ir taip parklupdė valstybę į gilią ekonominę *depresiją*, būtų tada pamatęs, koks vyksta chaosas, kai kapitalizmas yra pakeičiamas. Komunistai būtent vadovavosi K. Markso idėjomis, teorijomis ir nors ant popieriaus jos skamba gražiai, kad visi turėtų būti lygūs, o kapitalizmas yra nepatvarus ir skaldo visuomenę, bet kapitalizmo nebuvimas veda į katastrofą ir prie ilgalaikių, valstybes niokojančių pasekmių.

Apibendrinant K. Markso teoriją, galima akcentuoti, kad krizės susidaro savaime dėl iš prigimties nestabilaus kapitalizmo. Todėl siūloma jo atsisakyti ir pakeisti komunizmu, kuriame buržuazijos vietą užima proletarai, visi žmonės lygūs, nėra tarp gamyklų konkurencijos bei neegzistuoja toks dalykas kaip privati nuosavybė. Atrodo kaip rojus, bet taip nėra. Tai parodė istoriniai įvykiai.

1.2.2.2. Su nestabilumu reikia susitaikyti (Vido Jankausko teorija)

Vidas Jankauskas - verslininkas, pirmasis licencijuotas NLP^a treneris Lietuvoje ir Baltijos šalyse, Studijavo verslo vadybą VU TVM^b ir žurnalistiką VU, buvęs verslo vadybos vadovas Paryžiuje, pasaulinėje kompanijoje *Tupperware*. V. Jankauskas sako, jog „<...> iki šiol galioja taip ir nepaneigta rinkų fizikos taisyklė - tai, kas kyla, turi nusileisti, tai, kas kilo dvigubai, tiek pat, o gal keturgubai, ir nukris. | Krizė anksčiau ar vėliau bus. Ir kuo aukščiau kilsi, tuo žemiau krisi.“³ V. Jankausko nuomone, „Ir uodai, ir gripas turi tokią pačią prasmę kaip ir ekonomikos krizės. Apsivalo ekosistema, išsivalo organizmas, išsivalo ekonomika. Kas būtų, jei ekonomika tik augtų - nesustabdomai, sparčiai ir beatodairiškai? Daug finansų maklerių^c manytu, kad jie genijai, bankai atvertų kredito linijas sraigtasparniams įsigyti, vartojimas pasiektų nebesuvaldomą mastą - pritrūktų absoliučiai visko, nekilnojamasis turtas taptų niekam nebeįkandamas (nes žemės vis tiek yra ribotas kiekis) ir mes garantuotai prikrestume aibes šunybių ar padarytume tiek klaidų, kad nebesugebėtume jų atitaisyti.

Todėl, kad nebūtume tokie arogantiški ir kad suspėtume dar pagyventi, o ne tik sukti pinigus, ir ištinka krizės <...>. Tada paaiškėja, kas yra kas. Daugelis biržos ir nekilnojamojo turto galiūnų nusvyla nagus ir grįžta toliau dirbti taksistais. Normalizuojasi valiutų kursai, išteklių kainos. Esame priversti optimizuoti savo veiklą, dirbti efektyviau, labiau taupyti. Nebelieka pinigų visiems karams ir intervencijoms.“³ „<...> žmonės per karus ir krizes dažnai yra laimingesni nei tada, kai svaigsta nuo dopamino, įsigiję dar vieną niekam nereikalingą brangų daiktą.“³

Apibendrinant V. Jankausko teoriją, galima teigti, jog ekonominės krizės susidaro savaime ir yra nuolat pasikartojantis reiškinys. Jos yra tarsi kiekvienais metais ateinanti žiema, kuri tiesiog neišvengiama, bet visada praeina. Ekonominės krizės yra be galo reikalingos, be jų pasaulis tiesiog sugriūtų.

---

^a *NLP* – Neurolingvistinis programavimas – prieštarinai vertinama psichologijos sritis, kuri siekia pakeisti žmogaus subjektyvų pasaulėvaizdį, mąstymą, požiūrį. Gali būti naudinga ir žalinga (manipuliuojant savanaudiškiems tikslams).

^b *VU TVM* – Vilniaus universiteto Tarptautinė verslo mokykla.

^c *Makleris* – įmonė arba asmuo, prekiaujantys vertybiniais popieriais (akcijomis, obligacijomis, investiciniais fondais).

1.2.2.3. Nestabilumas yra ekonomikos pagrindas (Džono Meinardo Keinso teorija)

Džonas Meinardas Keinsas (1883-1946) buvo anglų ekonomistas, ekonomikos politikas, finansininkas. Baigė Kembridžo universiteto Karališkąjį koledžą, vėliau jame ir dėstė. Paryžiaus taikos konferencijoje^a dalyvavo, kaip Didžiosios Britanijos išdo atstovas. Per gyvenimą parašė daug veikalų, knygų apie finansus, valiutas, pinigų reformas, palūkanas ir paklausą. Dž. M. Keinsas yra pastebėjęs, jog „<...> jei darbuotojų algos krinta ir žmonės netenka darbo, jie vartoja mažiau, ir paklausa krinta toliau. <...> Kai paklausa krinta, verslininkai vis mažiau linkę investuoti, o tai lemia tolesnį darbo užmokesčio mažėjimą ir dar daugiau atleidimų iš darbo. Tuo pat metu eiliniai vartotojai taupys daugiau ir mažiau išlaidaus, - pagirtinas dalykas, be abejo, - tačiau tai ir toliau mažina paklausą, ir čia matome problemą, kuri vadinama „taupymo paradoksu“. Pasak Dž. M. Keinso teorijos, toks taupymas pradeda save palaikantį ciklą, kai ekonomika įžengia į „nepakankamo užimtumo pusiausvyrą“, arba tokią būseną, kai viskas sustoja, darbuotojai ir toliau neturi darbo, o gamyklos stovi uždarytos. Tada, kai paklausa nukrinta žemiau visuomenės prekių paklausos, įmonės, norėdamos atsikratyti turimų atsargų, yra priverstos mažinti neparduotų prekių kainas; tokia kainų defliacija^b - Didžiosios depresijos metais ji buvo labai žiauri - lemia tolesnį pelno mažėjimą ir pinigų srautų susitraukimą.

Dž. M. Keinsas aiškiai suvokė, kad procesą lygiai taip pat stumia ir protas, ir jausmai: kai susiduriame su Didžiosios depresijos masto katastrofa, „laukinė kapitalizmo dvasia“, „spontaniškas postūmis veikti, o ne pasyviai laukti“, manė Dž. M. Keinsas, sunyksta net jeigu pelno galimybė ir išlieka. Jis suprato, kad ekonominis sprendimas nėra vien racionalus matematinis apskaičiavimas; tas sprendimas impulsyvus, nulemtas įvairiausių įvykių, nepastovus ir neretai - atsitiktinis. „Jei laukinė dvasia atvėsta, ir spontaniškas optimizmas susvyruoja, - apibendrina Dž. M. Keinsas, – nepalikdami nieko, išskyrus matematinius lūkesčius, įmonė silpsta ir miršta.“ Ir nieko nebereiškia, kad fundamentalūs pagrindai skatina grįžti į klestėjimo laikus. Kol nesugrįš „laukinė dvasia“, ekonomika miegos ilgalaikiu žiemos miegu.“¹⁶

Apibendrinant Dž. M. Keinso teoriją, galima teigti, kad ekonominės krizės kyla dėl kapitalizme vyraujančių problemų, tokių kaip staigus algų kritimas, kuris paskatina visuotinį taupymą bei paklausos mažėjimą, ir dėl to galiausiai ekonomika tiesiog sustoja. Dar suvokiama, kad šį procesą

---

^a *Paryžiaus taikos konferencija* – 1919 m.–1920m. Paryžiuje vykusią konferenciją, per kurią buvo parengtos ir pasirašytos Pirmajame pasauliniame kare nugalėjusių valstybių taikos sutartys.

^b *Defliacija* – prekių ir paslaugų kainų mažėjimas.

stumia ir jausmai, ir protas, o impulsyvumas ir nestabilumas yra ekonomikos pagrindas. Juos reikia skatinti, nes kitaip ekonomika sustos arba ,kitaip sakant, užmigs kaip meška žiemą.

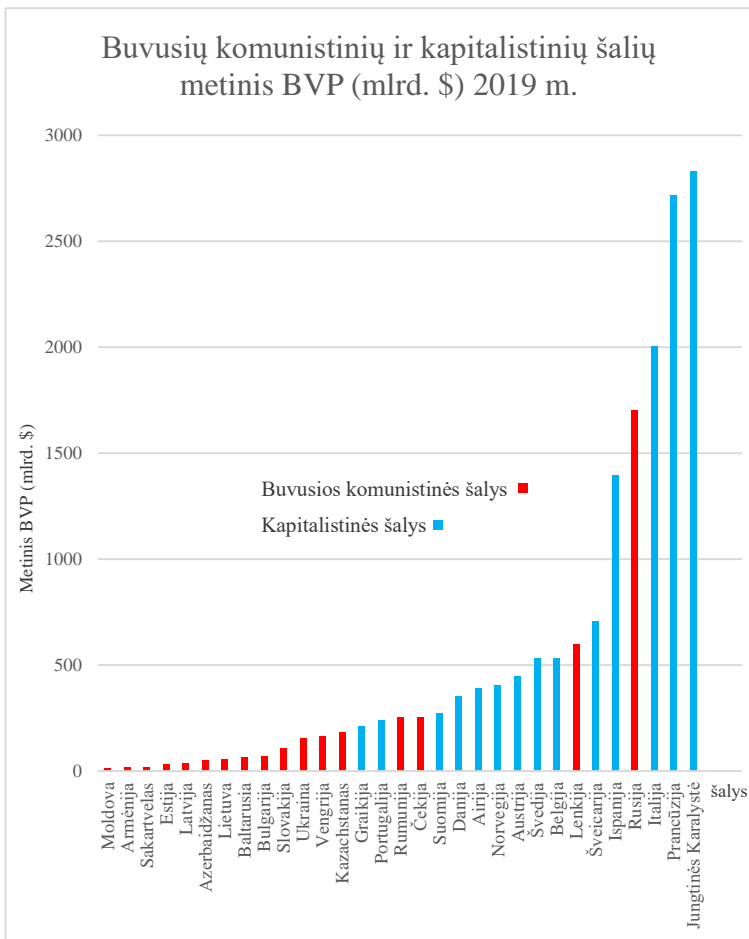
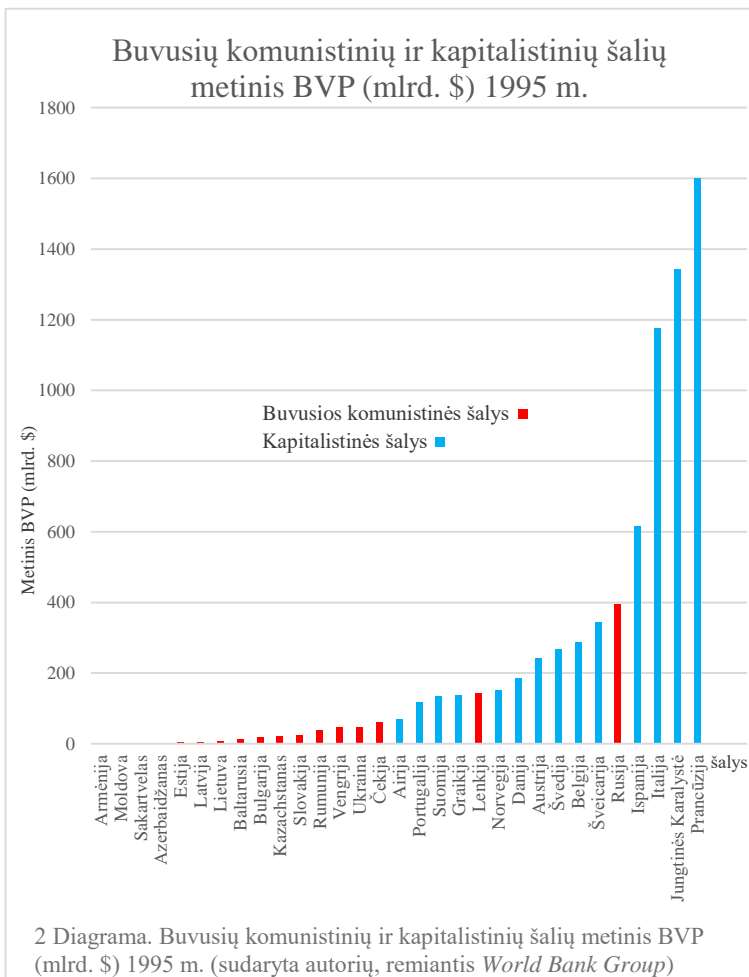
Galima teigti, jog ir K. Marksas, ir V. Jankauskas, ir Dž. M. Keinsas tikėjo, kad ekonominės krizės susidaro savaime ir jas subrandina pats kapitalizmas. Abu jį vertina, kaip nestabilų ir linkusį į krizes. Bet K. Markas kapitalizmą siūlė palaidoti, V. Jankauskas su nestabilumu tiesiog susitaikyti, o Dž. M. Keinsas jį skatinti. XXI a. žmogų labiausiai įtikintų V. Jankausko teorija, nes ji yra šiuolaikiška ir vaizduoja ekonomines krizes, kaip uodus, kurie pavasarį atsiranda, žiemą dingsta, visus nervina ir kelia daug problemų, bet apskritai yra be galo reikalingi. Ekonominės krizės yra pasikartojančios ir išties susidaro kažkur kas 10 metų. Tuo tarpu K. Markso siūlymas atsisakyti kapitalizmo, taip išvengiant krizių, atrodo beprotiškumo viršūnė, kadangi istorija parodė, koks vyrauja chaosas jam dingus. O Dž. M. Keinsas skatinimas, skatinti laukinę dvasią, yra sunkiai suprantamas. Juk savaime suprantama, nesinori dar daugiau to nestabilumo ir sąmyšio. Iš jų teorijų galima pasidaryti išvadą, kad ekonominės krizės yra savaime susidarantys ir nuolat pasikartojantys reiškiniai, kurie kyla dėl kapitalizmo nestabilumo.

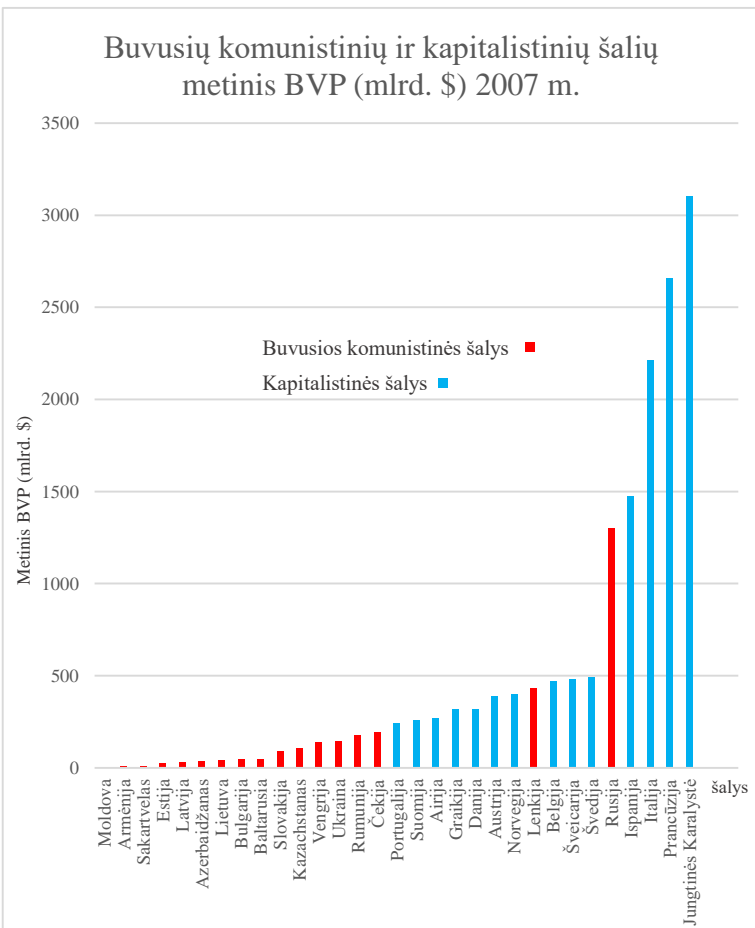
Taigi, išnagrinėtos 5 ekonomistų teorijas, mums sako, kad ekonominių krizių priežastys yra išoriniai veiksniai, žmonių psichologija bei kapitalizmo nestabilumas. Nors išorinių veiksnių, Saulės dėmių, teorija skamba smagiai, bet šiuolaikinį, bent šiek tiek išmanantį ekonomiką, patrauktų kapitalizmo nestabilumo teorija. Visose ekonominėse krizėse galima įžvelgti, kaip kapitalizmas prisidėjo prie jų susidarymo bei net išorinių veiksnių teorijose buvo neapsieita pakritikuoti šios pasaulyje vyraujančios ekonominės sistemos. Nors prie krizių susidarymo prisideda žmonių psichologija, bet ji yra kaip ant ugnies užpilamas degus skystis. Juk jau prieš tai degė. O ta ugnis būtent yra nestabilus kapitalizmas. Liūdna tai konstatuoti, bet nors ir kaip ieškotų, daugelis žmonių, valstybių savo ekonominėje sistemoje, kapitalizme, taip ir niekada neras harmonijos.

2. DARBO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

Kapitalizmas yra pagrindinė ekonominių krizių priežastis. K. Markso teorija, kad jis savyje brandina ekonomines krizes yra teisinga, tai taip pat konstatuoja ir V. Jankauskas, ir Dž. M. Keinsas. Bet, kad kapitalizmą reikia palaidoti ir pakeisti komunizmu, taip sunaikinant pagrindinę priežastį, kuri sukelia ekonomines krizes, tai sakydamas, K. Marksas klysta. Tai galima įrodyti sudarius buvusių komunistinių bei buvusių ir esančių kapitalistinių valstybių 1995 m., 2007 m., 2019 m. metinio BVP diagramas.

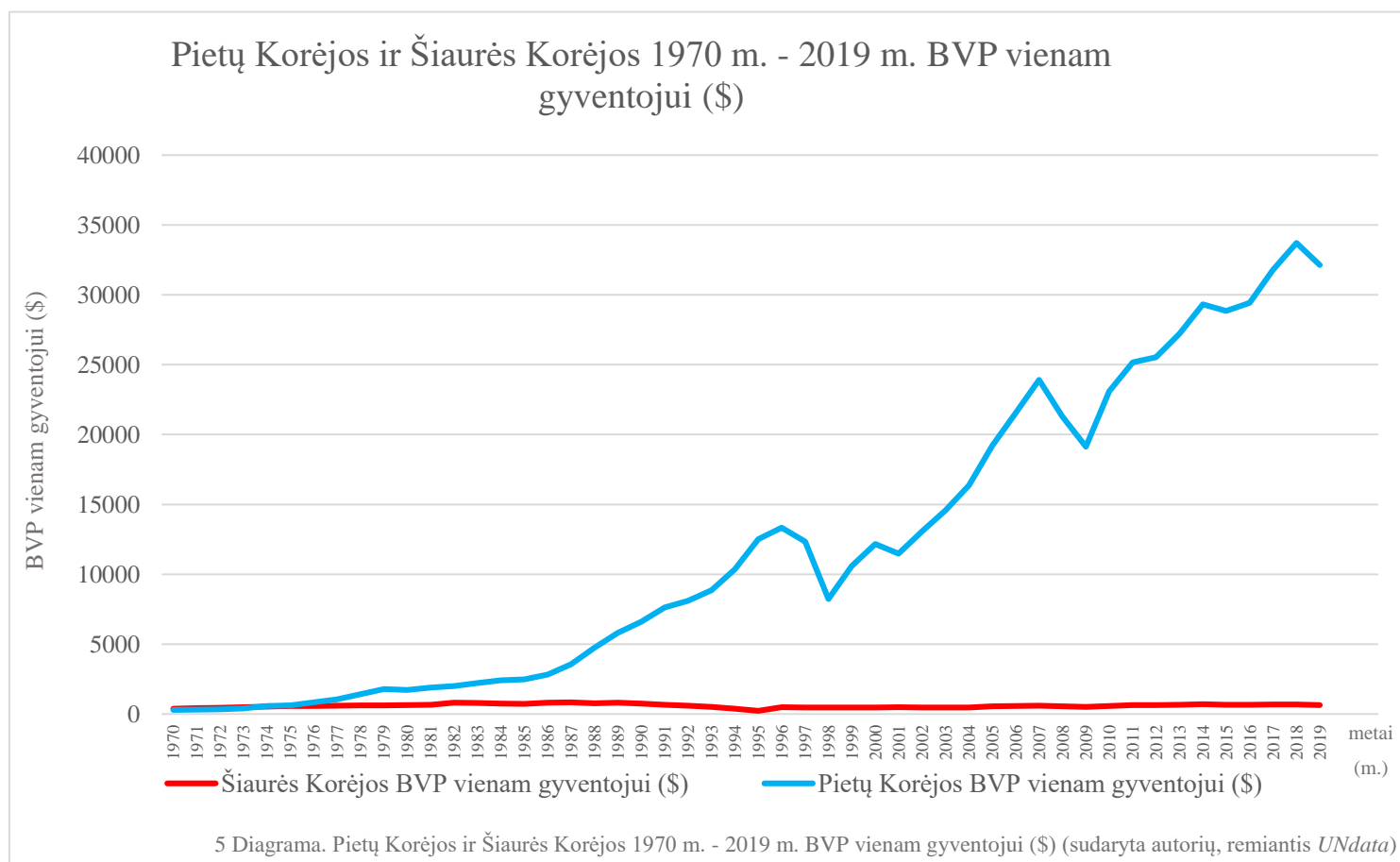
4 Diagrama. Buvusių komunistinių ir kapitalistinių šalių metinis BVP (mlrd. \$) 2019 m. (sudaryta autorių, remiantis World Bank Group)

3 Diagrama. Buvusių komunistinių ir kapitalistinių šalių metinis BVP (mlrd. \$) 2007 m. (sudaryta autorių, remiantis World Bank Group)

Šios diagramos rodo, kad beveik visų kapitalistinių valstybių BVP beveik visada yra aukštesnis už buvusių komunistinių valstybių. 1995 m. ir 2007 m. diagramose kai kurias, kapitalistines

valstybes pralenkia tik Rusija bei Lenkija. Visų kitų buvusių kapitalistinių valstybių BVP, lyginant su kapitalistinėmis, yra labai maži. Ir gal komunizmas yra atsparesnis ekonominėms krizėms, bet tai nereiškia, jog turėtų pakeisti kapitalizmą, kuriame kyla chaosas ir ekonomikos neklestėjimas tikrai retkarčiais. Pats komunizmas yra dar didesnė krizė nei kapitalizmas. Visa ekonomika tiesiog stovi vietoje, o komunistinių valstybių BVP ar BVP vienam gyventojui^a beveik net nekyla. Tai įrodo, lyginant Pietų Korėjos ir Šiaurės Korėjos 1970 m. - 2019 m. BVP vienam gyventojui (žiūrėti 5 diagramą).

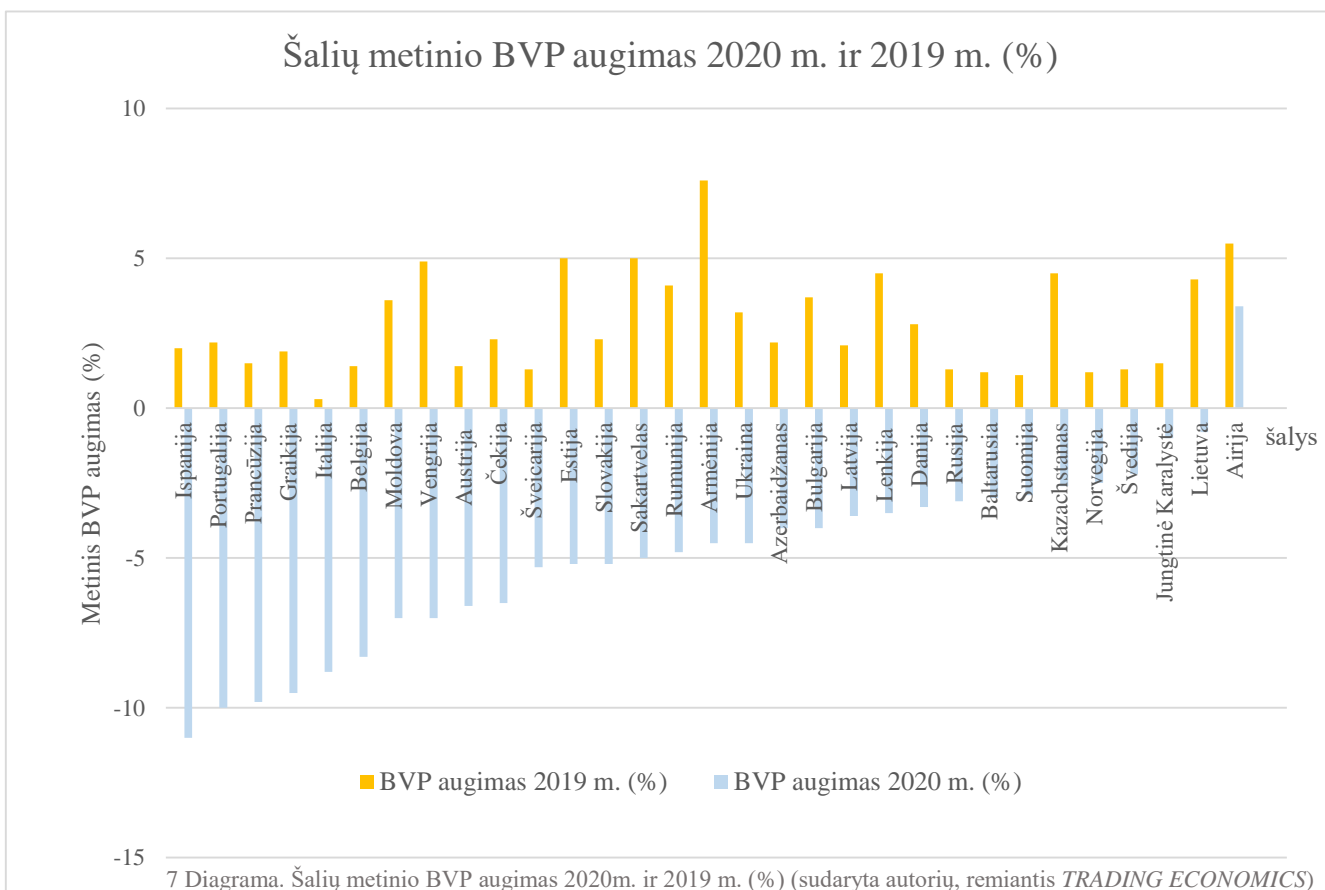
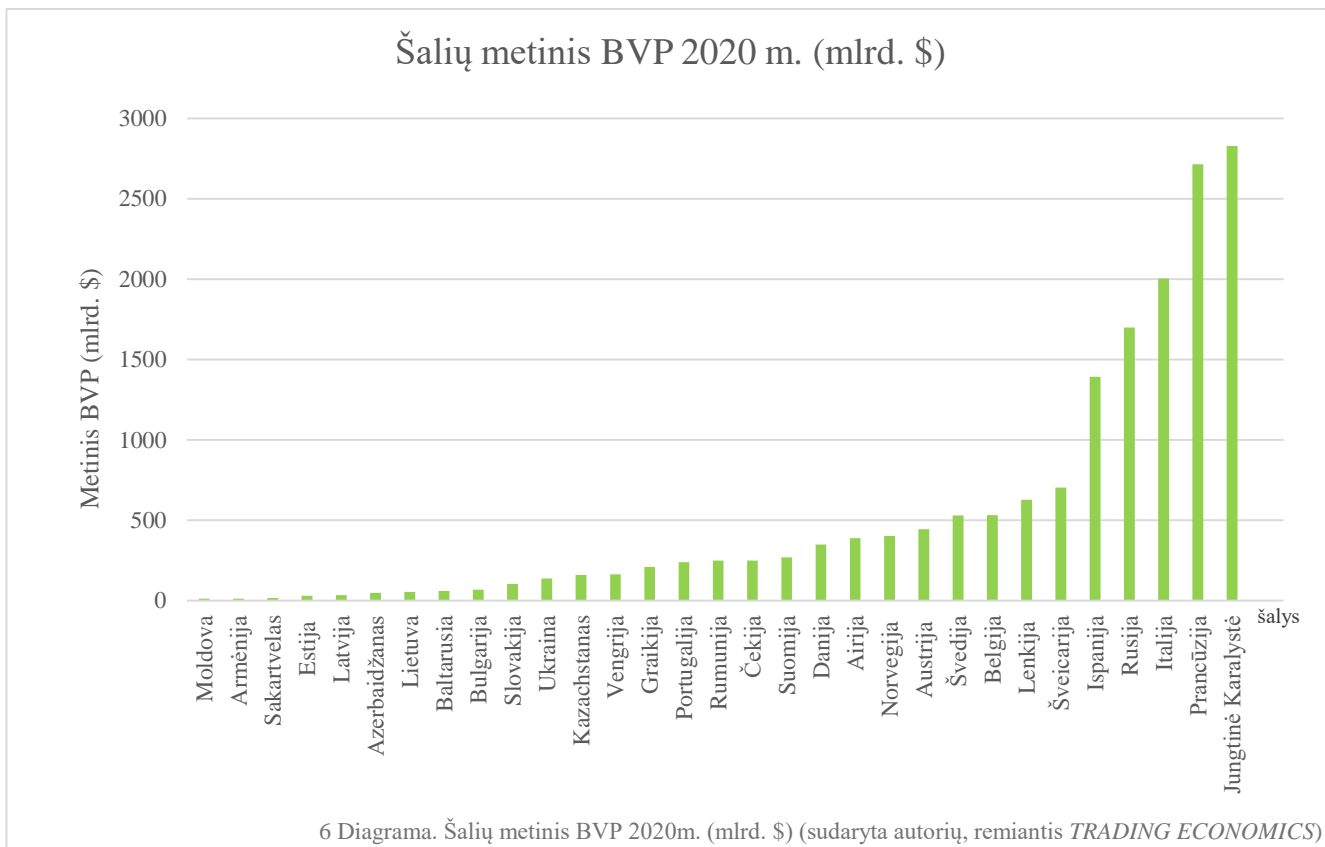

Korėjai atgavus nepriklausomybę 1945 m., šiaurinė Korėjos dalyje (su SSRS pagalba) įsitvirtino komunistinė, o pietuose kapitalistinė ekonominės sistemos. Ir štai diagrama parodo, jog kapitalizmas veda į išskirtinę ekonominę gerovę. Taip, kreivėse matomi staigūs „kilę dėl kapitalizme savaime susidariusių ekonominių krizių, bet viskas visada grįžta į kilimo būseną. Tuo tarpu komunistinėje ekonomikos sistemoje viskas stovi vietoje, ekonominės krizės yra retos, nes kad nusileistum, visada reikia bent šiek tiek pakilti.

Taigi, taip, kapitalizmas yra viena iš pagrindinių ekonominių krizių priežasčių, bet pasaulyje dar niekada neegzistavo stabilesnė ekonominė sistema už kapitalizmą. Tai įrodo buvusių

^a BVP vienam gyventojui – apskaičiuojamas BVP sumą padalijus iš gyventojų skaičiaus.

komunistinių valstybių BVP lyginimas su kapitalistinėmis valstybėmis bei Pietų Korėjos ir Šiaurės Korėjos BVP vienam gyventojui kreivės.

2019 m. (žiūrėti 7 diagramą) visų diagramoje esančių šalių metinis BVP augo. Bet 2020 m. (žiūrėti 7 diagramą) beveik visas Europos valstybes skaudžiai palietė COVID-19 krizė. Teigiamas metinis BVP augimas 2020 m. buvo tikrai Airijoje. Nors ją irgi paveikė pandemija, Airijos eksportas 2020 m. plėtėsi, todėl šalies metinis BVP augimas išliko teigiamas.

Taigi, neigiamą 2020 m. metinį BVP augimą ir 2020 m. metinio BVP sumažėjimą (žiūrėti 6 diagramą) sukėlė COVID-19 pandemijos sunkumai, su kuriais susidūrė visos pasaulio šalys. Jei šalys ir jų dažnai reikalavimų nesilaikantys gyventojai būtų visada pasiruošę netikėtai pasaulinės pandemijos atsiradimui, daugelyje šalių ekonominės krizės nebūtų susidariusios, šalių metinis BVP augimas nebūtų neigiamas ir visas pasaulis bei ekonomika būtų greičiau grįžusi į savo natūralią būseną. Tikėkimės, kad iš šios pasaulinės pandemijos kažko išmokome.

3. IŠVADOS

1. Viljamo Stenlio Dževonso teigimu, ekonomines krizes sukelia išoriniai veiksniai - Saulės dėmės.
2. Džono Stiuarto Milio teigimu, ekonomines krizes sukelia išoriniai veiksniai, bet taip pat lengvai prieinami kreditai, per didelis žmonių pasitikėjimas savimi ir vėliau kylanti visuotinė panika.
3. Karlo Markso teigimu, ekonomines krizes savaime sukelia pats nestabilus kapitalizmas, todėl jį siūlo palaidoti.
4. Vido Jankausko teigimu, ekonomines krizes susidaro savaime, nes ekonomikoje egzistuoja ribų taisyklė - kas pakilo, tas vėliau ir dvigubai nusileidžia.
5. Džono Meinardo Keinso teigimu, ekonomines krizes sukelia kapitalizme vyraujančios problemos: staigus algų kritimas, dėl kurio prasideda visuotinis taupymas ir vėliau ekonomika tiesiog sustoja.
6. 1990 m. - 2021m. Lietuvoje vykusias ekonomines krizes sukėlė išoriniai veiksniai: TSRS skirta ekonominė blokada Lietuvai, Rusijoje kilusi ekonominė krizė, investuotojų panika - valdžios neveiknumas, nemokėjimas valdyti viešųjų finansų, valstybės nepasiruošimas pirmai bei antrai pasaulinės pandemijos bangoms ir Lietuvių visuomenės psichologija.
7. Kol kas dar nėra geresnės ekonominės sistemos už kapitalizmą, tad su kylančiomis ekonominėmis krizėmis reikia tiesiog susitaikyti.

4. ŠALTINIAI IR LITERATŪROS ŠARAŠAS

1. Alonderytė E. Izgorodinas: Lietuvoje koronaviruso krizė yra labai nišinė. *Lietuvos Nacionalinis radijas ir televizija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-03]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/OcVIjEI>>.
2. Jakeliūnas S. Pasaulinė krizė Lietuvoje: priežastys, padariniai ir pamokos. *Irytas.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-02-30]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/ncVUI0v>>.
3. Jankauskas V. Dievas medyje, arba linkėjimai Joe, *Verslo klasė*, 2008, p.50 - p.51
4. Jasiulevičienė R., Zagreckas R. Karl Marx. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-10]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/zcVvT76>>.
5. John Stuart Mill. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-09]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/2cVcphT>>.
6. Kuodis R. *Lietuvos ekonomikos transformacija 1990-2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-02-21]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/fcVYUCm>>.
7. Lithuania GDP - Gross Domestic Product. *Countryeconomy.com* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-03-15]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/ScVbQHs>>.
8. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. William Stanley Jevons. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-01-09]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/ScVxUdt>>.
9. „Mūsų laisvės metai. 1998-ieji“: skausmingos Rusijos krizės pasekmės. *Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-02-21]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/KcVWxCL>>.
10. Per capita GDP at current prices – US dollars. *UNdata* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-12]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/qc7tX9s>>.
11. Platūkytė D. 75 dienos ekonominės blokados - klastingas Sovietų Sąjungos planas kirto atgal jai pačiai. *Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-02-21] Interneto prieiga.: <<https://cutt.ly/fcVnZAn>>.
12. Prieš 30 metų prasidėjo 75 dienas trukusi Lietuvos ekonominė blokada. *8 diena* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-02]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/zcVQz4J>>.
13. Roubini N., Mihm S. *Krizių ekonomika. Intensyvus ateities finansų kursas*. Niujorkas, 2010, p. 48 – p. 49
14. Roubini N., Mihm S. *Krizių ekonomika. Intensyvus ateities finansų kursas*. Niujorkas, 2010, p. 49

15. Roubini N., Mihm S. *Krizių ekonomika. Intensyvus ateities finansų kursas*. Niujorkas, 2010, p. 49 – 50 p.
16. Roubini N., Mihm S. *Krizių ekonomika. Intensyvus ateities finansų kursas*. Niujorkas, 2010, 52 p.
17. *TRADING ECONOMICS* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-11]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/mvt9y6D>>.
18. Urbonas J. A. John Maynard Keynes. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-10]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/wcVbsL0>>.
19. *World Bank Group* [interaktyvus]. [žiūrėta 2021-04-11]. Interneto prieiga: <<https://cutt.ly/lc4W0YP>>.

5. SANTRAUKA

Visi kažką esame girdėję apie ekonomines krizes, bet tikrai dauguma nežino, kas jas sukelia. Tad buvo išsikeltas tikslas - išsiaiškinti, kas sukelia ekonomines krizes? Taigi buvo išnagrinėtos 4 po nepriklausomybės susidariusios krizės Lietuvoje. Jas sukėlė išoriniai veiksniai: SSRS skirta ekonominė blokada Lietuvai, Rusijoje kilusi ekonominė krizė, investuotojų panika - valdžios neveiknumas, nemokėjimas valdyti viešųjų finansų, valstybės nepasiruošimas pirmai bei antrai pasaulinės pandemijos bangoms ir Lietuvių visuomenės psichologija. Buvo įdomu, ką sako ir pripažinti ekonomistai, tad penkių ekonomistų teorijos išskyrė kaip ekonominių krizių sukėlėjus išorinius veiksnius, visuomenės psichologiją ir kapitalizmo nestabilumą. Jas visas išnagrinėjus buvo prieita prie išvados, kad pagrindinė ekonominių krizių priežastis yra kapitalizmo nestabilumas. Tada kilo klausimas, jei tai jau seniai yra žinoma, kodėl nieko nedaroma. Panagrinėjus buvusių komunistinių ir visuomet kapitalistinių metinius BVP bei Pietų Korėjos ir Šiaurės Korėjos BVP vienam gyventojui, paaiškėjo, kad pakeitus kapitalizmą komunizmu būna dar blogiau ir kol kas dar nėra stabilesnės ekonomikos sistemos už kapitalizmą. Kyla klausimas, kam reikėtų žinoti ekonominių krizių priežastis. Bet iš tikrųjų turėtų kilti, kodėl gi ne? Suprantant ekonominių krizių priežastis, ekonomikoje vyraujantys dėsniai, ciklai, sąvokos tampa labai įkandamos. Kuo daugiau žmogus išmano įvairių sričių, tuo lengviau orientuojasi pasaulyje ir yra įdomesnis. Ekonominės krizės buvo, yra ir bus, tad bent šiek tiek apie jas reikėtų žinoti.

6. PRIEDAS

Metai (m.)	Metinis BVP augimas (%)
1991	-5,7
1992	-21,3
1993	43,4
1994	56,8
1995	44,1
1996	5,2
1997	8,3
1998	7,5
1999	-1,1
2000	3,7
2001	6,5
2002	6,8
2003	10,6
2004	6,6
2005	7,7
2006	7,4
2007	11,1
2008	2,6
2009	-14,8
2010	1,7
2011	6
2012	3,8
2013	3,6
2014	3,5
2015	2
2016	2,5
2017	4,3
2018	3,9
2019	4,3
2020	-0,9

1 Lentelė. Metinis BVP augimas (%) Lietuvoje 1991 m. – 2020 m. (sudaryta autorių, remiantis *Countryeconomy.com*)

Šalys	1995 m. metinis BVP (mlrd. \$)
Armėnija	1,468
Moldova	1,753
Sakartvelas	2,694
Azerbaidžanas	3,052
Estija	4,498
Latvija	5,786
Lietuva	7,867
Baltarusia	13,973
Bulgarija	18,983
Kazachstanas	20,374
Slovakija	25,84
Rumunija	37,435
Vengrija	46,426
Ukraina	48,214
Čekija	60,147
Airija	69,223
Portugalija	118,122
Suomija	134,19
Graikija	136,878
Lenkija	142,293
Norvegija	152,03
Danija	185,007
Austrija	241,038
Švedija	267,306
Belgija	288,026
Šveicarija	342,617
Rusija	395,537
Ispanija	614,609
Italija	1175
Jungtinės Karalystė	1342
Prancūzija	1601

2 Lentelė. Buvusių komunistinių ir kapitalistinių šalių metinis BVP (mlrd. \$) 1995 m. (sudaryta autorių, remiantis *World Bank Group*)

Šalys	2007 m. metinis BVP (mlrd. \$)
Moldova	4,401
Armėnija	9,206
Sakartvelas	10,173
Estija	22,446
Latvija	31,005
Azerbaidžanas	33,05
Lietuva	39,698
Bulgarija	44,405
Baltarusia	45,277
Slovakija	86,454
Kazachstanas	104,85
Vengrija	139,966
Ukraina	142,58
Rumunija	174,585
Čekija	190,184
Portugalija	240,191
Suomija	256,053
Airija	269,918
Graikija	318,498
Danija	319,423
Austrija	388,691
Norvegija	400,937
Lenkija	429,029
Belgija	470,324
Šveicarija	479,913
Švedija	491,253
Rusija	1300
Ispanija	1472
Italija	2210
Prancūzija	2657
Jungtinės Karalystė	3101

3 Lentelė. Buvusių komunistinių ir kapitalistinių šalių metinis BVP (mlrd. \$) 2007 m. (sudaryta autorių, remiantis *World Bank Group*)

Šalys	2019 m. metinis BVP (mlrd. \$)
Moldova	11,969
Armėnija	13,673
Sakartvelas	17,477
Estija	31,471
Latvija	34,103
Azerbaidžanas	48,048
Lietuva	54,627
Baltarusia	63,080
Bulgarija	68,559
Slovakija	105,080
Ukraina	153,781
Vengrija	163,469
Kazachstanas	181,666
Graikija	209,853
Portugalija	238,785
Rumunija	250,077
Čekija	250,681
Suomija	269,296
Danija	350,104
Airija	388,699
Norvegija	403,336
Austrija	445,075
Švedija	530,884
Belgija	533,097
Lenkija	595,858
Šveicarija	703,082
Ispanija	1393,000
Rusija	1700,000
Italija	2004,000
Prancūzija	2716,000
Jungtinės Karalystė	2829,000

4 Lentelė. Buvusių komunistinių ir kapitalistinių šalių metinis BVP (mlrd. \$) 2019 m. (sudaryta autorių, remiantis *World Bank Group*)

Metai (m.)	Šiaurės Korėjos BVP vienam gyventojui (\$) (\$)	Pietų Korėjos BVP vienam gyventojui (\$) (\$)
1970	386	280
1971	415	301
1972	446	324
1973	480	406
1974	518	562
1975	561	616
1976	574	832
1977	589	1054
1978	605	1405
1979	622	1785
1980	638	1719
1981	652	1889
1982	807	2000
1983	793	2208
1984	744	2420
1985	722	2482
1986	805	2831
1987	836	3549
1988	764	4742
1989	811	5811
1990	735	6602
1991	663	7623
1992	593	8108
1993	503	8857
1994	384	10344
1995	222	12509
1996	479	13337
1997	462	12333
1998	456	8222
1999	452	10582
2000	462	12161
2001	476	11480
2002	468	13068
2003	471	14561
2004	473	16356
2005	548	19197
2006	575	21547
2007	597	23914
2008	551	21295
2009	495	19128
2010	571	23091
2011	639	25172
2012	645	25538
2013	668	27228
2014	698	29330
2015	650	28841
2016	667	29423
2017	686	31781
2018	688	33705
2019	640	32143

5 Lentelė. Pietų Korėjos ir Šiaurės Korėjos 1970 m. - 2019 m. BVP vienam gyventojui (\$) (sudaryta autorių, remiantis *UNdata*)

Šalys	BVP augimas 2019 m. (%) (%)	BVP augimas 2020 m. (%) (%)
Ispanija	2	-11
Portugalija	2,2	-10
Prancūzija	1,5	-9,8
Graikija	1,9	-9,5
Italija	0,3	-8,8
Belgija	1,4	-8,3
Moldova	3,6	-7
Vengrija	4,9	-7
Austrija	1,4	-6,6
Čekija	2,3	-6,5
Šveicarija	1,3	-5,3
Estija	5	-5,2
Slovakija	2,3	-5,2
Sakartvelas	5	-5
Rumunija	4,1	-4,8
Armėnija	7,6	-4,5
Ukraina	3,2	-4,5
Azerbaidžanas	2,2	-4
Bulgarija	3,7	-4
Latvija	2,1	-3,6
Lenkija	4,5	-3,5
Danija	2,8	-3,3
Rusija	1,3	-3,1
Baltarusia	1,2	-3
Suomija	1,1	-2,9
Kazachstanas	4,5	-2,6
Norvegija	1,2	-2,5
Švedija	1,3	-2,2
Jungtinė Karalystė	1,5	-1
Lietuva	4,3	-0,8
Airija	5,5	3,4

6 Lentelė. Šalių metinio BVP augimas 2020m. ir 2019 m. (%) (sudaryta autorių, remiantis *TRADING ECONOMICS*)

Šalys	BVP 2020 m. (mlrd. \$) (\$)
Moldova	11,9
Armėnija	12,6
Sakartvelas	15,9
Estija	31,5
Latvija	34,1
Azerbaidžanas	48,1
Lietuva	54,6
Baltarusia	60,1
Bulgarija	67,9
Slovakija	105,1
Ukraina	137,3
Kazachstanas	159,8
Vengrija	163,5
Graikija	209,9
Portugalija	238,8
Rumunija	250,1
Čekija	250,7
Suomija	269,3
Danija	350,1
Airija	388,7
Norvegija	403,3
Austrija	445,1
Švedija	530,9
Belgija	533,1
Lenkija	628,2
Šveicarija	703,1
Ispanija	1393
Rusija	1700
Italija	2004
Prancūzija	2716
Jungtinė Karalystė	2829

7 Lentelė. Šalių metinis BVP 2020m. (mlrd. \$) (sudaryta autorių, remiantis *TRADING ECONOMICS*)

8. ĮSIVERTINIMAS

Vilniaus Žirmūnų gimnazija

Mokinių, atlikusių ilgalaikį projektinį darbą, įsivertinimas

Projektinio darbo pavadinimas: *Kas sukelia ekonomines krizes?*

Projektinio darbo tezės:

1. *V. S. Dževonso ir Dž. S. Milio teigimu, ekonomines krizes sukelia išoriniai veiksniai, net nesusiję su ekonomika.*
2. *K. Markso, V. Jankausko ir Dž. M. Keinsio teigimu, ekonomines krizes savaime sukelia pats nestabilus kapitalizmas.*
3. *1990 m. - 2021m. Lietuvoje vykusias ekonomines krizes sukėlė išoriniai veiksniai, valstybės neveiknumas, išankstinis nepasiruošimas bei žmonių psichologija.*
4. *Kol kas dar nėra geresnės ekonominės sistemos už kapitalizmą, tad su kylančiomis ekonominėmis krizėmis reikia tiesiog susitaikyti.*

Projektinio darbo vykdytojai: *Adrian Klimaševski, Adomas Bepirštis, Arvydas Karnočius*

Kaip mums sekėsi? Kaip paskirstėme darbus? Ko naujo išmokome?

Adomas Bepirštis. *Mums sekėsi gana neblogai. Radome daugybę šaltinių, kurie mums padėjo atlikti šį projektą. Mano manymu, mes praplėtėme savo žinias apie ekonomines krizes, išsiaiškinome, kodėl jos vyksta. Po šio darbo mes jau turime patirties, kaip daryti projektus ir rinkti informaciją.*

Arvydas Karnočius. *Darbą atlikti buvo nelengva užduotis, nes reikėjo labai įsigilinti į mūsų pasirinkto darbo temą, surasti tam tikrą informaciją iš įvairiausių šaltinių, ją perprasti ir savais žodžiais perpasakoti. Tačiau manau, kad išmokome mes daug naujų terminų, sužinojome apie ekonomines krizes ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje ir, mano manymu, šios įgytos žinios mums visiems pravers ateityje.*

Adrian Klimaševski. *Pasiskirstyti darbus nebuvo sunku, bet sulaukti laiku ir kokybiškai padarytų pasiskirstytų darbų, va čia jau buvo problema. Kai prarandi pasitikėjimą, tai kaip iš viso toliau dirbti ir skirstyti darbus? „Padarysiu tai šią savaitę, nes nėra kontrolinių darbų.“ Tada kažkas nei šis, nei tas ateina po trijų savaičių. Man asmeniškai nebuvo malonu būti dešimtokų mamyte ir prašyti, reikalauti, priminti, kad reikia tą padaryti ir aną. Tad grupinį darbą vertinu blogai, teko pačiam daug*

ką daryti ir iš gauto šlep tep lipdyti kažką panaudojamo metiniame darbe. Labai džiaugiuosi, kad pasirinkau šią temą. Prieš pasirinkdamas temą, nieko nežinojau ekonomikos moksle tuo labiau apie ekonomines krizes, o dabar, parašęs darbą, jaučiuosi praplėtęs savo žinias, akiratį labai plačiai. Išmokau, kokie yra reikalavimai, kaip viskas formuluojama, daroma metiniuose darbuose. Redaguodamas tekstą, išmokau, kaip padaryti turinį, sužinojau apie skirtingus antraščių tipus ir kiek vien tik gražus maketavimas užtrunka laiko. Pasimokiau, jog, jei pirmūnas, tai nebūtinai darbštus ir sąžinę turintis bei kad labai svarbu pasirinkti gerus bendradarbius.

Adomas Bepirštis. Savo veiklą aš vertinu 8 balais (10 balų sistemoje). Manau, kad ji verta šio pažymio, nes (įvertinimą argumentuok) *galėjau daugiau pasistengti ir labiau atsiduoti šiam projektui. Prie darbo prisidėjau nemažai, bet ne daugiausiai, mano manymu, daugiausiai prisidėjo Adrianas. Jis organizavo, ką kam reiktų padaryti.*

Arvydas Karnočius. Savo veiklą aš vertinu 9 balais (10 balų sistemoje). Manau, kad ji verta šio pažymio, nes (įvertinimą argumentuok): *man patiko rinkti informaciją mūsų metinio projekto temai, ją apdoroti, išrinkti svarbiausius dalykus. Taip pat buvo įdomu padiskutuoti kartu apie tam tikrus mūsų darbo punktus, juos analizuoti ir patirti plačios apimties darbo rašymo ypatumus. Galbūt vienintelis minusas būtų tai, kad mažiau prisidėjau prie šio darbo nei kiti mano bendradarbiai.*

Adrian Klimaševski. Savo veiklą aš vertinu 10 balų (10 balų sistemoje). Manau, kad ji verta šio pažymio, nes (įvertinimą argumentuok) *didžiąją darbo dalį atlikau būtent aš. Išnaršiau visą Lietuvos nacionalinę Martyno Mažvydo biblioteką, ieškodamas medžiagos metiniam projektui. Perverčiau visus kada nors išleistus „Verslo klasė“, „The Economist“ žurnalus bei visus bibliotekos turimus Ekonomikos vadovėlius. Skaičiau, ieškodamas informacijos, N. Roubini, S. Mihm knygą - „Krizių ekonomika | Intensyvus ateities finansų kursas“ - bei N. Starikov knygą - „Krizė | Kaip tai daroma“. Taip, iš kai kurių šaltinių, nepavyko kažko įdėti į metinį projektą, bet manau, kad medžiagos ieškojimo dalį atlikau, kaip galiu geriausiai. Didžioji dalis skyriaus apie Lietuvos ekonomines krizes mano pastangų dalis. Visus tame skyriuje esančius apibendrinimus irgi parašiau aš. 100% skyriaus apie žymių ekonomistų teorijas yra vėlgi mano pastangų rezultatas. 100% įvado parašiau aš, neįskaitant uždavinių, tikslo ir kitų bendradarbių nuomonių dalyje „kodėl buvo pasirinkta ši tema?“ Ieškojau statistinių duomenų ir sudariau lenteles 1, 2, 3, 4, 5 bei diagramas 1, 2, 3, 4, 5. Neieškojau duomenų, bet sudariau lenteles 6, 7 bei diagramas 6, 7. Visas išnašas parašiau aš. Visus darbe naudotus šaltinius pagal reikalavimus aprašiau aš. 80% skyriaus „darbo rezultatai ir jų analizė“ parašiau aš. Santrauka, išvados irgi mano darbas. Visą darbą pagal reikalavimus sumaketavau irgi aš. Priedus*

irgi užpildžiau aš. Daug aš, aš, aš, bet tai tiesa. Šiam metiniam projektui skyriau labai daug laiko, pastangų ir nervų, todėl manau, kad taip, aš esu vertas 10 balų.